

Vývoj poptávky a její vliv na růst HDP

Poptávková strana ekonomiky e v kratším časovém horizontu určující pro ekonomický růst a pro vývoj makroekonomické rovnováhy. Základní složky poptávky jsou výdaje domácností na konečnou spotřebu a tvorba hrubého fixního kapitálu.

1. Struktura poptávky

Celková poptávka obsahuje domácí poptávku (výdaje domácností a vládních institucí na konečnou spotřebu a tvorba hrubého kapitálu) a saldo vývozu a dovozu zboží a služeb. Vývoj jednotlivých segmentů poptávky je ovlivněn mnoha různorodými faktory, které mají její strukturu a determinují růst HDP. Struktura poptávky české ekonomiky se vyznačuje relativně nízkým a klesajícím podílem soukromé spotřeby, který se snížil z téměř 52 % v roce 2001 na 48 % v roce 2007. Snižují se rovněž podíly ostatních složek domácí poptávky (veřejné spotřeby a tvorby hrubého fixního kapitálu). Důvodem je rychle rostoucí význam zahraničního obchodu a výrazná změna jeho salda, které přišlo ze záporných hodnot v letech 2001–2003 do zvyšujících se přebytků v letech 2004–2007 (viz tabulka 1).

Tabulka 1: Podíly složek poptávky v ČR (v % HDP, b. c.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Soukr. sp.	51,9	51,2	51,7	50,3	49,1	48,8	48,1
Veřej. sp.	21,1	22,3	23,4	22,1	22,1	21,3	20,1
THFK	28,0	27,5	26,7	25,8	24,9	24,6	24,1
Vývoz	65,4	60,2	61,8	70,1	72,2	76,6	79,6
Dovoz	67,9	62,3	64,1	70,1	69,0	73,1	74,6
Saldo ZO	-2,5	-2,1	-2,3	0,1	3,2	3,5	5,0

Poznámka: Soukromá spotřeba = výdaje domácností a neziskových institucí na konečnou spotřebu. Pramen: SÚ – čtvrtletní národní účty (ervenec 2008).

V mezinárodním srovnání s vyspělými západními zeměmi (a rovněž v rámci stoevropského regionu) se struktura české poptávky vyznačuje vyšším podílem investic a zahraničního obchodu a nízkým podílem soukromé spotřeby. Podíl soukromé spotřeby je ve skupině EU-15 relativně stabilní a v roce 2007 činil 57,1 % (viz tabulka 2), ovšem při značných rozdílech mezi zeměmi – od 35 % v Lucembursku do 70,6 % v Řecku. Podíl tvorby hrubého fixního kapitálu v ČR poklesl na 24,1 % v roce 2007 proti relativně stabilnímu podílu kolem 20 % v EU15 (v n kterých v letech 2001–2007 však přišel až 30 %, například v Estonsku, Lotyšsku, Rumunsku a Španělsku).

Růst složek poptávky závisí na mnoha různorodých faktorech (vnitřních i vnějších), jejichž proměnlivost působí také na změnu struktury. Některé segmenty (například soukromá spotřeba) jsou stabilnější, zatímco zásoby a investice do fixního kapitálu jsou více proměnlivé. Zahraniční obchod je kromě vnitřních faktorů silně ovlivněn vývojem ve světové poptávkou v zemích hlavních obchodních partnerů.

Tabulka 2: Struktura poptávky v roce 2007 (v % HDP)

	Soukr. sp.	Veřej. sp.	THFK	Saldo ZO
ČR	48,1	20,1	24,1	5,0
Maarsko	53,3	21,4	20,9	2,3
Polsko	60,9	17,1	22,3	-1,7
Slovensko	56,0	17,6	25,7	-0,5
Slovinsko	52,3	18,2	28,7	-1,8
EU-15	57,1	20,6	21,1	0,7

Pramen: EUROSTAT - National accounts (ervenec 2008).

Vývoj hlavních složek poptávky v ČR se v letech 2001–2007 vyznačuje vysokou růstovou dynamikou zahraničního obchodu. Vývozy se průměrně zvyšovaly o 11,7 % a dovozy o 10,9 %. Díky přebytku v exportu předsed dovozy

v posledních letech dochází k přebytku obchodní bilance. Celkové domácí konečné užití HDP (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) se zvyšovalo průměrně o 4 %, tedy pomaleji než HDP, což oslabilo růst dovozu a přispělo ke zlepšení vnitřní ekonomické rovnováhy. Tabulka 3 však ukazuje dvě rozdílná období. Zatímco v letech 2001–2003 domácí poptávka převyšovala růst HDP, v letech 2004–2007 se situace obrátila. Vzhledem k příznivému vývoji směnných relací se až do roku 2005 předsed poptávky před nabídkou neprojevil ve zhoršení obchodní bilance.

Tabulka 3: Růst hlavních složek užití HDP v ČR (stálé ceny předchozího roku, v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
HDP	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	6,8	6,6
Dom. pop.	3,7	3,8	4,0	3,2	1,6	5,5	5,9
Konečná sp.	2,6	3,5	6,3	0,9	2,6	3,5	4,2
Soukr. sp.	2,3	2,2	6,0	2,9	2,5	5,4	5,9
Veřej. sp.	3,6	6,7	7,1	-3,5	2,9	-0,7	0,5
THK	6,6	4,6	-1,4	9,1	-0,8	10,5	9,6
THFK	6,6	5,1	0,4	3,9	1,8	6,5	5,8
Vývoz	11,2	2,1	7,2	20,7	11,6	15,8	14,6
Dovoz	12,8	5,0	8,0	17,9	5,0	14,2	13,8

Pramen: SÚ – roční národní účty (ervenec 2007).

Soukromá spotřeba (výdaje domácností na konečnou spotřebu) dlouhodobě rostla pomaleji než HDP (v letech 2001–2007 se průměrně zvyšovala o 3,9 % oproti růstu HDP o 4,6 %) a její podíl na HDP se proto snižoval. Důvodem byl pomalejší reálný růst disponibilních důchodů domácností spojený s umírněným růstem reálných mezd, platů a sociálních dávek. V letech 2006 a 2007 však došlo k oživení soukromé spotřeby díky vzestupu zaměstnanosti, relativně rychlému růstu mezd a přijatelné míře inflace. Naopak k poměrně značnému zpomalení došlo v letech 2004–2007 u **veřejné spotřeby**, zejména v souvislosti s konsolidací veřejných financí a s nutností snižovat vysoké deficitory rozpočtů vládních institucí.³ Výrazné výkyvy se ve sledovaném období projevují ve vývoji tvorby **hrubého fixního kapitálu**. Po útlumu v roce 2003 se v roce 2004 růst investic zrychlil především díky zvyšování zisků podniků, nízkým úrokovým sazbám a zlepšení důvěry investorů. V roce 2005 však tvorba hrubého fixního kapitálu opět zpomalila i přes celkově velmi příznivou situaci v národním hospodářství a ke zlepšení dochází až v letech 2006 a 2007.

Vliv poptávky na růst HDP

Přispívají hlavně složky poptávky k růstu HDP v letech 2001–2007 vleněny na **domácí poptávku a vliv zahraničního sektoru** ukazují silný vliv domácí konečné poptávky (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) v letech 2001–2003 (viz tabulka 4). V těchto letech byla dynamika HDP z více než 100 % tažena domácí poptávkou a vlivem zahraničního obchodu byl záporný (jeho schodek pořítaný ve stálých cenách se zvyšoval). V letech 2004–2007 začal zahraniční obchod působit pozitivně. Zejména v roce 2005 se vliv domácí poptávky na dynamiku HDP výrazně snížil a rozhodujícím faktorem se stal zahraniční obchod (s přispíváním téměř 75 %). Oslabení růstu domácí poptávky bylo způsobeno poklesem tvorby hrubého kapitálu a zpomalením růstu soukromé spotřeby v důsledku nízkého růstu reálných disponibil-

³ Veřejná spotřeba představuje necelou polovinu výdajů vládních institucí (jejich podíl na HDP dosáhl 42,4 % v roce 2007). Další složky výdajů tohoto sektoru zahrnují sociální dávky (12,8 % HDP), tvorbu hrubého fixního kapitálu (4,8 %) a ostatní výdaje (4,7 %).

ních d chod domácností. Utlumení domácí poptávky se odrazilo ve velmi nízkém růstu dovozu (5 %), což přispělo k vývozu o 11,6 % vedlo k výraznému zvýšení salda zahraničního obchodu ve stálých cenách.

Tabulka 4: Příspěvek složek poptávky k růstu HDP v ČR (stálé ceny předchozího roku, v p. b.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
HDP	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	6,8	6,6
Konečná spotřeba	1,9	2,5	4,7	0,7	1,9	2,5	3,0
Soukromá spotřeba	1,2	1,1	3,0	1,6	1,3	2,7	2,8
Veřejná spotřeba	0,8	1,4	1,6	-0,8	0,6	-0,2	0,1
THK	2,0	1,4	-0,4	2,5	-0,2	2,6	2,5
THFK	1,8	1,4	0,1	1,1	0,5	1,6	1,4
Změna zásob	0,1	-0,1	-0,6	1,5	-0,7	1,0	1,1
Dom. pop.	3,9	3,9	4,3	3,2	1,7	5,1	5,5
Saldo ZO	-1,4	-2,0	-0,6	1,3	4,7	1,7	1,1

Pramen: SÚ – čtvrtletní národní účty (červenec 2008).

V letech 2006 a 2007 domácí poptávka nabývala na síle (růst 5,5 % a 5,9 %) a táhla dynamiku HDP. Nicméně i zahraniční obchod se vyvíjel příznivě a přidal k růstu HDP 1,7 a 1,1 procentního bodu. V dalších letech může být zvyšování přebytku obchodní bilance ohroženo z důvodu velmi rychlého zhodnocování koruny i z důvodu ochlazení globální konjunktury ve světě. Je tedy možno očekávat spíše oslabení pozitivního vlivu zahraničního obchodu na růst HDP.

Vliv složek domácí poptávky na HDP byl značně proměnlivý. Soukromá spotřeba (výdaje domácností na konečnou spotřebu) hrála určující úlohu v roce 2003 a v letech 2006 a 2007 přispěla k růstu HDP zhruba 40 %, tedy méně než její podíl na HDP. Vliv veřejné spotřeby (výdaje vládních institucí na konečnou spotřebu) byl významný v letech 2001–2003. V dalším období konečná spotřeba vládních institucí prakticky stagnovala a její příspěvek k růstu HDP byl nulový. Značné výkyvy ve vývoji investic se projevily i v jejich vlivu na růst HDP. Příspěvek tvorby hrubého fixního kapitálu za celé období 2001–2007 činil 1,1 p. b. HDP, což představuje téměř 23,9 % a zhruba odpovídá podílu investic na HDP. Vysoká dynamika tvorby hrubého fixního kapitálu je významná, protože zvyšuje kapitálovou vybavenost ekonomiky, zlepšuje infrastrukturu, vede k urychlení technického pokroku a stává se tak předpokladem rozvoje konkurenceschopnosti ekonomiky. Změna zásob, která významně přispěla k růstu HDP v letech 2004, 2006 a 2007, je obtížně interpretovatelná.

Tabulka 5: Příspěvek složek poptávky k růstu HDP (rok 2007, v procentních bodech)

	Fin. dom. poptávka	Zm. stavu zásob	istý vývoz	HDP
Belgie	2,9	0,3	-0,6	2,8
ČR	4,5	1,0	1,1	6,5
Finsko	3,4	0,1	0,6	4,3
Francie	2,7	0,2	-0,8	2,1
Irsko	3,5	-1,0	2,1	4,0
Itálie	1,3	0,0	0,1	1,4
Maarsko	-1,7	1,3	1,6	1,3
Nemecko	1,0	0,0	1,6	2,6
Polsko	8,2	0,4	-1,7	6,6
Portugalsko	1,7	0,0	0,1	1,9
Rakousko	2,1	-0,2	1,7	3,3
Švédsko	5,1	0,1	-1,3	4,0
Slovensko	6,1	-0,1	4,3	10,4
Španělsko	4,6	0,0	-0,7	3,8

Pramen: OECD (2008), s. 296–297.

Mezinárodní srovnání ukazuje velké rozdíly sledovaných ukazatelů mezi zeměmi i ve vývoji v čase (viz tabulka 5).

Například příspěvek zahraničního obchodu byl v roce 2007 významný na Slovensku, kde přispěl k růstu HDP více než 40 % a dále v Irsku, Maarsku, Nemecku a Rakousku. Naproti tomu v Polsku, Švédsku, Francii a Španělsku zahraniční obchod zpomaloval ekonomický růst. Analýzy OECD (Economic Outlook) pravidelně publikují příspěvek změny poptávky k růstu HDP v závislosti na vlivu finální domácí poptávky (obsahuje konečnou spotřebu a tvorbu hrubého fixního kapitálu), změny zásob a čistého vývozu. Ve stejném členění publikuje příspěvkovou analýzu ve svých pravidelných zprávách i Evropská komise (Spring and Autumn Economic Forecasts). Vliv změny stavu zásob je důležitý. Tato položka je velmi proměnlivá, obtížně měřitelná (mohou se do ní promítnat bilanční rozdíly mezi tvorbou a užitím HDP) a interpretace jejího ekonomického významu nesnadná.

2. Spotřeba domácností (soukromá spotřeba)

Sektor domácností plní dvě funkce: vytváří část hrubého domácího produktu (drobní výrobci) a vydává převážnou část disponibilního důchodu na spotřebu. Zásadní význam spotřební funkce domácností je dán značnou vahou soukromé spotřeby v užití HDP (v ČR zhruba 50 % HDP). Ekonomický růst je tak na poptávkové straně silně ovlivněn růstem spotřebních výdajů domácností. Analýza sektoru domácností se soustřeďuje na tři hlavní ukazatele: výdaje domácností na konečnou spotřebu, disponibilní důchody domácností a míra úspor domácností.

Disponibilní důchody domácností zůstávají nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím spotřební výdaje domácností a tvorbu jejich úspor. Jsou dány saldem prvotních důchodů (náhrady zaměstnancům, provozní přebytek, smíšený důchod a čistý důchod z vlastnictví) a saldem druhotných důchodů (běžné daně z důchodů a jímání, sociální dávky a příspěvky a jiné transfery). Disponibilní důchody domácností bývají nižší než prvotní důchody.

Tabulka 6: Tvorba disponibilního důchodu domácností (mld. Kč)

	Hrubý provozní přebytek	Náhrady zaměstnancům	istý důchod z vlastn.	Saldo prvotních důchodů	Saldo druhot. důchodů	Hrubý dispon. důchod
2001	390,6	981,8	87,9	1460,3	-167,1	1293,2
2002	395,2	1048,9	85,4	1529,5	-181,1	1348,4
2003	425,0	1120,1	78,1	1623,2	-214,4	1408,8
2004	449,1	1186,3	88,1	1723,5	-249,6	1473,9
2005	446,2	1273,5	99,8	1819,4	-268,2	1551,3
2006	469,3	1373,9	111,8	1954,9	-279,6	1675,3
2007	490,1	1494,3	120,1	2104,5	-305,0	1799,5
Růst	125,5	152,2	136,6	144,1	182,5	139,2

Poznámka: Růst = index 2007/2001. Pramen: SÚ – čtvrtletní národní účty (červenec 2008), vlastní úprava.

Tvorbu disponibilních důchodů domácností v letech 2001–2007 ukazuje tabulka 6. Klíčovou úlohu v ní hrají náhrady zaměstnancům (příjmy z mezd a platů a sociální příspěvky zaměstnavatelů), které jsou ovlivněny situací na trhu práce – růstem zaměstnanosti, vývojem průměrných mezd, změnou struktury pracovních sil. V posledních šesti letech se náhrady zvýšily o 52,2 % (průměrně o 7,3 %), což posílilo jejich váhu ve struktuře disponibilního důchodu (ze 75,9 % v roce 2001 na 83 % v roce 2007). Naopak poklesl podíl salda vlastnických důchodů (jde především o úroky a dividendy). Negativně na tvorbu disponibilních důchodů domácností působilo rychle rostoucí saldo druhotných důchodů (domácnostmi byly ve znovurozdělení stále v tísni výdaje než příjmy) především v důsledku růstu běžných daní z příjmů a jímání (z 100,1 mld. Kč v roce 2000 na 155,1 mld. v roce 2007) a příspěvků na sociální pojištění (z 328,0 mld. Kč v roce 2000 na 609,5 mld. v roce 2007).²

I když disponibilní d chody domácností z stávají nejd ležit jším faktorem vysv tlučícím r st soukromé spot eby, vývoj obou velin se m že lišit z dvodu m nícho se sklonu k úsporám. V letech, kdy míra úspor klesá, soukromá spot eba zpravidla roste rychleji než disponibilní d chody, a v letech, kdy se míra úspor zvyšuje, spot ební výdaje zaznamenávají nižší dynamiku oproti d chod m. Zm ny v mí e úspor domácností vyrovnávají výkyvy ve vývoji jejich disponibilních d chod . Soukromá spot eba se proto vyvíjí rovnom rn ji a je schopna elit šok m ve vývoji b žných d chod .

Dlouhodob v eské republice r st soukromé spot eby p e- vyšoval r st disponibilních d chod domácností (viz tabulka 7). V letech 2001–2007 se spot eba reáln zvyšovala v pr m ru o 3,9 % ro n , zatímco disponibilní d chody o 3,7 %. Došlo proto ke snížení **míry úspor domácností** (zvyšil se sklon ke spot eb), což byl p ípad v tšiny let do roku 2004 (krom roku 2002).

Tabulka 7: Disponibilní d chody domácností a soukromá spot eba v R (ro ní r st v %)

	DiDD (b.c.)	DiDD (s.c.)	Soukr. sp.	Míra úspor
2001	5,0	1,1	2,3	7,3
2002	4,3	3,1	2,2	8,2
2003	4,5	4,9	6	7,4
2004	4,6	1,3	2,9	6,2
2005	5,2	4,7	2,5	8,1
2006	8,0	6,4	5,4	9,2
2007	7,4	4,5	5,9	8,0

Poznámka: Reálný r st disponibilních d chod = podíl nominálního r stu disponibilních d chod domácností (DiDD b.c.) a deflátoru soukromé spot eby. Soukromá spot eba ve s.c. Míra úspor domácností = podíl hrubých úspor domácností na jejich upraveném hrubém disponibilním d chodu. Pramen: SU - tvrtletní národní ú ty (2008).

Po p echodné zm n v letech 2005–2006 dochází v roce 2007 k velmi rychlému r stu spot eby, který p edstihl reálný r st disponibilních d chod , a míra úspor op t klesla. V posledních letech r st spot eby ovliv ují i p j ky domácností, které za aly prudce stoupat od roku 2002. I když v tší ást tvo í dlouhodobé p j ky spojené s bydlením, které se projeví p edevším v investicích domácností, expanze spot ebitelských úv r se již pln promítá do zvýšení soukromé spot eby.

P j ky a úv ry poskytované domácnostem jsou v eské republice relativn novým faktorem, který ovliv uje spot ebu domácností. Jeho vliv výrazn ji zesílil od roku 2002 zejména díky privatizaci bank a jejich aktivn jší politice. Významnou roli sehrály historicky i v mezinárodním srovnání nízké úrokové míry a r st trhu s bydlením. Úv ry domácnostem nevstupují do jejich disponibilních d chod , protože jde o finan ní transakci. Zvyšují ale soukromou spot ebu a tím nep ímo snižují úspory. Pokles úspor spolu s r stem zadluženosti p edstavuje negativní stránku rychlé expanze úv r pro domácnosti. Spole n se zvyšováním jejich investic s podporou úv r na bydlení jde o d ležitou p ínu záporné mezery mezi úsporami a investicemi v tomto sektoru. V posledních šesti letech hodnota úv r poskytovaných domácnostem rostla velmi rychle, v pr m ru n více než o 30 % (viz tabulka 8). Podíl úv r na bydlení se zvýšil z 25 % v roce 2001 na 70,9 % ke konci roku 2007. Podíl spot ebitelských úv r byl relativn stabilní a pohyboval se kolem 20 % na celkových úv rech od bankovních institucí.

² Saldo druhotných d chod je ovliv no tím, že sociální p ísp vky domácností obsahují i sociální p ísp vky zam stnavatel , které domácnosti neplatí. V prvotním rozd lení v položce náhrady zam stnanc m jsou totiž obsaženy i sociální p ísp vky zam stnavatel , které sice p edstavují náklady práce, ale nejsou p íjmem pracovník .

Tabulka 8: Stav úv r poskytovaných domácnostem bankovními institucemi v R (mld. K , k 31. 12.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Úv ry celk.	139,5	180,2	236,1	312,6	413,7	535,2	719,8
Ro ní r st	14,8	29,2	31,0	32,4	32,3	29,4	34,5
Spot ebitel.	29,9	43,8	53,9	67,9	88,9	109,2	137,7
Na bydlení	34,7	111,7	154,9	208,5	279,9	371,1	510,5
Hypote ní	34,7	50,7	78,4	115,2	166,7	238,2	333,5

Poznámka: * Ro ní r st celkových úv r v %. Zahmuty i úv ry poskytnuté živnostník m. Pramen: NB - databáze asových ad ARAD (ervenec 2008).

Rychlý r st úv r vedl k r stu **zadluženosti eských domácností**, které v roce 2007 podobn jako v p edchozích letech zvýšily sv j dluh o t etinu. Celkový dluh domácností v í finan ním institucím v roce 2007 p ekro íl 800 mld. K . Na r stu zadluženosti se nejvíce podílely úv ry na bydlení. Míra zadluženosti domácností je prozatím z makroekonomického hlediska únosná, avšak v delším asovém horizontu existuje riziko nevyváženého vývoje pasiv a aktiv. Pom r dluhu domácností k HDP v eské republice se neustále zvyšuje a ke konci roku 2007 dosáhl 23,4 % (v EU-15 je to nicmén více než 60 %). Zatímco r st úv r poskytnutých domácnostem zvyšuje spot ebu domácností, r st jejich zadluženosti se m že perspektivn projevit bu ve snížení míry úspor nebo v omezování spot eby. Vážná situace m že nastat u nízkop íjmových domácností, které nemají úspory a v p ípad zhoršeného hospodá ského vývoje se dostanou do potíží se splácením dluhu. Na nep íznivý vývoj soukromé spot eby mohou p sobit i další vlivy (r st cen, situace na trhu práce apod.).

3. Tvorba hrubého kapitálu (investice)

Tvorba hrubého kapitálu (investice) je tokovou veli inou, která zachycuje po ízení vyrobených nefinan ních aktiv. Z hlediska významu, ale i váhy v tvorb hrubého kapitálu, je klí ová tvorba hrubého fixního kapitálu (THFK). Druhou složkou investic je zm na stavu zásob, která se vztahuje k zásobám materiálu a surovin, k nedokon ené výrob , k hotovým výrobk m a obchodnímu zboží. Zna né meziro ní výkyvy ve stavu zásob mohou zna n ovlivnit r st HDP. T etí složka zahrnuje ísté po ízení cenností (drahokamy a vzácné kovy, starožitnosti a um lecké p edm ty) hlavn za úelem uchování hodnot. Tato položka není významná, nicmén svým charakterem pat í do tvorby hrubého kapitálu. Investice jsou vyjad ovány jako hrubé (v etn spot eby fixního kapitálu) nebo ísté (po ode tení spot eby fixního kapitálu). Z hlediska **v cného len ní** THFK zahrnuje (1) budovy a stavby (obydlí, nebytové budovy, ostatní stavby), (2) stroje a za ízení (dopravní prost edky, ostatní stroje a za ízení), (3) p stovaná aktiva (trvalé porosty a základní stádo), (4) nehmotná fixní aktiva (geologický pr zkum, software, p vodní um lecká a kulturní díla).

Míra investic

Pr m né meziro ní **tempo r stu** tvorby hrubého kapitálu v b žných cenách v letech 2001–2007 dosahovalo 5,8 % (z toho fixního kapitálu 4,9 %), zatímco HDP rostl pr m rn o 7,2 % ro n . Nižší r st THFK se odráží ve vývoji **míry investic** (m ené podílem na HDP), která v b žných cenách poklesla mezi lety 2001 a 2007 z 28,0 % na 24,1 % (viz tabulka 9). Vývoj investic ve stálých cenách je navíc ovliv n vývojem deflátoru.⁵ Vzhledem k tomu, že deflátor THFK rostl pomaleji než deflátor HDP, míra investic po ítaná ze stálých cen roku 2000⁶ se snižovala výrazn pomaleji než míra investic v b žných cenách (mezi lety 2001–2007 pouze o 1,7 procentního bodu oproti 3,9 bodu v b žných cenách). Míra investic pat í z dlouhodobého hlediska k d ležitým ukazatel m r stu

konkurenceschopnosti ekonomiky. Rozdíly mezi zemí jsou značné a lze je vysvětlit adou faktorů, k nimž patří například vliv přímých zahraničních investic, průběh ekonomického cyklu, struktura ekonomiky, efektivnost využití investic a různé cenové relace jednotlivých zemí. Nelze proto považovat vyšší míru investic za záruku rychlého růstu ekonomiky. V **mezinárodním srovnání** je míra investic v ČR vyšší než ve vyspělých zemích EU. Ve skupině stádoevropských nových členů zaujímala ČR v roce 2007 třetí místo za Slovenskem a Slovinskem. Míra investic v EU-15 se dlouhodobě pohybovala kolem 20 % HDP a v roce 2007 dosáhla 21,1 %.

Tabulka 9: Vývoj míry investic (v % HDP, s.c. roku 2000)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Běžné ceny	28,0	27,5	26,7	25,8	24,9	24,6	24,1
Stálé ceny	29,1	30,0	29,1	29,0	27,7	27,6	27,4

Pramen: SÚ - roční národní účty (ervenec 2008).

Růst investic

Průměrné roční **reálné tempo** růstu investic (THFK) v letech 2001–2007 dosahovalo 4,3 %, tedy výrazně více oproti méně než 1 % v období 1995–2000. Růst investic je však velmi kolísavý, například v roce 2003 tvorba hrubého fixního kapitálu vzrostla pouze o 0,4 %, zatímco v roce 2007 o 5,8 %. Zrychlení růstu v letech 2006 a 2007 bylo ovlivněno dobrými finančními podmínkami (rostoucí ziskovostí podniků a nízkými úrokovými mírami), vysokým využitím výrobních kapacit a celkově příznivou hospodářskou situací země.

V **mezinárodním srovnání** se skupinou stádoevropských zemí (EU-5) vykazuje ČR nízkou investiční dynamiku (viz tabulka 10). V letech 2006 a 2007 pouze Maarsko zaznamenalo pokles investiční aktivity v souvislosti s úspornými opatřeními. Polsko ve stejných letech dosáhlo enormního růstu investic více než 16 % v ročním průměru. Tato dynamika byla reakcí na silný pokles investic v letech 2001–2003. Vyspělé země (EU-15) po stagnaci v letech 2001–2003 začaly zvyšovat investiční aktivitu až na 5,6 % v roce 2006. V roce 2007 je však podle ECFINU odhadován mírný pokles na 4,7 %. Trend zrychlování růstu investic byl patrný u většiny zemí EU a byl důsledkem oživení ekonomické aktivity a s ním spojeného optimistického očekávání investorů.

Tabulka 10: Reálný roční růst investic (v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU-15	0,8	-0,6	1,3	3,0	3,0	5,6	4,7
ČR	6,6	5,1	0,4	3,9	1,8	6,5	5,8
Maarsko	5,2	10,2	2,2	7,6	5,3	-2,5	0,1
Polsko	-9,7	-6,3	-0,1	6,4	6,5	14,9	17,6
Slovensko	12,9	0,2	-2,7	4,8	17,6	8,4	7,9
Slovinsko	1,4	1,0	7,4	7,3	2,5	8,4	17,2

Pramen: WIIW (2008) a ECFIN (2008).

Reálný růst tvorby hrubého fixního kapitálu podle **odvůtví** vykazuje daleko silnější meziroční výkyvy než celková dynamika THFK za národní hospodářství. Průměrné meziroční tempo investic v letech 2001–2006 dosáhlo 4 %. Nadprůměrný roční růst ve stejném období zaznamenala odvětví veřejné správy, ostatních služeb, školství, stavebnictví, nemovitostí a zpracovatelského průmyslu. Naopak, investice reálně poklesly v odvětví elektřiny, plynu a vody a v peněžnictví a pojištnictví. Za průměrnými ročními tempy se však skrývají výrazné meziroční výkyvy (viz tabulka 11).

Příspěvy odvětví k růstu tvorby hrubého fixního kapitálu ukazují silný pozitivní vliv odvětví v letech 2004–2007: zpracovatelského průmyslu (s výjimkou roku 2005, kdy investice do tohoto odvětví poklesly), nemovitostí a dopravy a telekomunikací. Odvětví dopravy, které zahrnuje investice do dopravní infrastruktury, bylo hlavním tahounem růstu celkových investic v roce 2005. V roce 2006 tuto roli hrálo odvětví nemovitostí.

Tabulka 11: Reálný růst investic podle odvětví (v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Celkem	6,6	5,1	0,4	3,9	1,8	6,5	4,0
A+B Zem., les.	17,2	7,3	-19,8	14,3	-0,5	7,4	3,6
C Dobýv. ner.	34,0	-4,3	-26,6	5,2	-0,7	17,3	2,4
D Zprac. pr. m.	15,3	2,5	3,2	12,0	-8,4	3,6	4,4
E En., el., voda	-2,8	-14,3	9,5	-17,5	7,6	12,6	-1,5
F Stavebnictví	56,6	-12,7	11,1	-12,4	-8,4	11,2	5,2
G+H Obch., ub.	5,8	9,6	9,0	-7,9	12,5	-5,1	3,7
I Doprava, spoje	12,0	-18,3	2,2	9,0	17,4	6,9	4,2
J Peněž., pojiš.	-15,2	30,1	-11,9	-9,8	-13,0	25,6	-0,7
K Podn. sl., nem.	-12,3	29,3	-9,0	9,8	4,1	11,0	4,6
L Veřejná spr.	9,9	28,1	10,2	2,2	-22,9	27,5	7,7
M Školství	5,9	6,9	-6,0	9,4	9,7	8,5	5,6
N Zdravotnictví	21,6	16,1	-12,5	14,3	-11,9	-0,6	3,6
O Ostat. služby	-1,7	38,8	18,4	-11,6	4,0	-1,8	6,5

Pramen: SÚ - roční národní účty (ervenec 2008).

Význam a odvětvová struktura investic

Vývoj **významné struktury** tvorby hrubého fixního kapitálu v běžných cenách byl v letech 2001–2007 charakterizován rostoucím podílem budov a staveb (viz tabulka 12). Tato tendence odráží jak poměrně rychlý růst infrastrukturálních investic, tak rozdílný vývoj cen budov a staveb na jedné straně a strojů a zařízení na straně druhé. Zatímco ceny strojů klesaly (od roku 2000 o 10 %), ceny budov a staveb se od roku 2000 zvýšily více než o 20 %. Deflátoři pro stroje jsou determinovány jak vývojem cen tuzemských produktů, tak posilujícím kurzem koruny v posledních letech a poklesem dovozních cen. Změna v významné struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu pořítaná ve stálých cenách roku 2000, která vylučuje vliv cenového vývoje, ukazuje pouze mírný nárůst podílu budov a staveb (ze 43,4 % v roce 2001 na 45,5 % v roce 2007) a slabý pokles podílu strojů (z 51,2 % v roce 2001 na 50,5 % v roce 2007). Odlišný vývoj struktury investic ve stálých cenách je dán rozdílným vývojem deflátorů staveb a strojů.

Tabulka 12: Významná struktura THFK (v %, b.c.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Budovy a stavby	44,7	45,2	48,9	49,1	51,1	51,3	53,1
Stroje a zařízení	49,7	49,1	45,5	45,1	43,4	43,3	42,4
Ostatní	5,6	5,7	5,5	5,8	5,4	5,3	4,5

Pramen: SÚ - roční národní účty (ervenec 2008).

Odvětvová struktura investic odráží probíhající strukturální změny v ekonomice. Po roce 2001 dochází víceméně ke stabilizaci podílu většiny odvětví na tvorbě hrubého fixního kapitálu. Pokračuje trend poklesu investic v zemědělství a energetice. Zpracovatelský průmysl si udržuje vysoký podíl kolem třetiny celkových investic v národním hospodářství. Vzrostl význam odvětví nemovitostí a služeb pro podniky, které zaznamenaly nejvyšší růst podílu. Nárůst ve stálých cenách byl již mírnější, což indikuje rychlý růst cen v důsledku vysokého podílu budov a staveb v tomto odvětví.

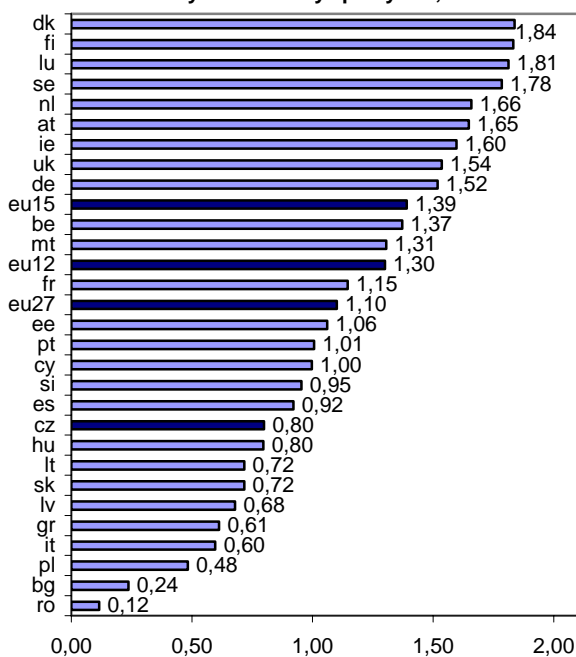
³ Deflátor THFK vzniká vážením cenového vývoje dovezených a v tuzemsku nakoupených investičních statků. Protože značná část THFK pochází z dovozu, snižující se dovozní ceny (i díky posilujícímu kurzu koruny) silně ovlivňují deflátor THFK.

⁴ Odvětvové členění investic v národních účtech má určitá specifika. Velmi významné je odvětví nemovitostí, kam patří i pořízení bytů domácnostmi. Dále je významné odvětví dopravy, které zahrnuje investice do dopravní infrastruktury (silnice a železnice).

Kvalita správy

Komplexní hodnocení kvality správy v mezinárodním a srovnávacím srovnání je v projektu Světové banky **Governance Matters (GM)** rozděleno do tří základních hledisek (vždy hodnocených dvojicí dílích ukazatelů): (1) procesy, jimiž jsou vlády vybírány, kontrolovány a obmýšleny, (2) schopnost vlády efektivně formulovat a realizovat primární politiky a (3) respekt občanů a stav institucí, které řídí ekonomické a sociální interakce mezi nimi.¹ Souhrnný index kvality správy je vyvozen z šesti dílích ukazatelů (viz box 1). Vývoj v EU-27 je spíše stabilní (viz tabulka 1). Počáteční velký rozdíl mezi EU-15 a EU-12 se postupně snižuje (z 0,97 na 0,40 v roce 2007), tedy dochází k poměrně rychlému dohánění institucionální kvality v EU-12.

Obrázek 1: Souhrnný index kvality správy GM, rok 2007

Pramen: WB (2008), vlastní úpravy.

Tabulka 1: Vývoj souhrnného ukazatele kvality správy GM

	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2007
EU-27	1,04	1,11	1,11	1,17	1,12	1,09	1,10
EU-15	1,49	1,53	1,51	1,52	1,42	1,37	1,39
EU-12	0,48	0,60	0,61	0,73	0,74	0,73	0,99
R	0,88	0,76	0,70	0,81	0,74	0,79	0,80

Poznámka: Vyšší hodnota = lepší výsledek. Nevážená průměrná hodnota za skupiny zemí. Pramen: WB (2008), vlastní úpravy.

Česká republika vykazuje ve sledovaném období jen mírné výkyvy v kvalitě správy, ale počáteční nárůst v průměru EU-12 postupně ztrácí (viz tabulka 2). Zhoršení pozice skupiny EU-15 vysvětluje vývoj **dílčích ukazatelů**. Kvalita demokracie se téměř nemění, poklesla ale politická stabilita i hodnota dalších dílčích ukazatelů kromě regulace kvality. Naopak v EU-12 se hodnocení s výjimkou politické stability zlepšilo ve všech sledovaných oblastech.

Situace v České republice je do určité míry odlišná. ČR byla podle projektu GM v roce 2007 oproti roku 1998 stejně demokratická, více politicky stabilní a měla výkonnější vládu. Úspěšně snižuje regulaci zátěží, nicméně zhoršuje se kvalita právního řádu. Nejhorší a rostoucí problém představuje v ČR dlouhodobá kontrola korupce (viz tabulka 3).

Box 1 - Dílčí ukazatele hodnocení kvality správy (GM)

Kvalita politických procesů je vyjádřena ukazatelem demokracie (podle rozvoje politických, občanských a lidských práv a mechanismu politických procesů a podle nezávislosti médií). Druhý dílčí ukazatel hodnotí stabilitu vládní moci podle pravděpodobnosti svržení ústavními prostředky nebo násilím v etn. terorismu. Druhá dvojice ukazatelů odráží schopnost vlády formulovat a realizovat **vhodné politiky**. Efektivita vlády vedle účinnosti a kredibility politik odráží výkonnost administrativního aparátu, jeho nezávislost na politických tlacích nebo kvalitu služeb ve veřejném sektoru. **Regulační kvalita** hodnotí užívání tržně/konformních politik (cenová kontrola, nevhodná regulace bank) a jejich dopad na domácí i zahraniční investory. Třetí dvojice přibližuje kvalitu **institucionálních interakcí**. Právní řád je hodnocen podle ochoty subjektů podílet se zákonem, efektivnost a předvídatelnost soudnictví, ochranu vlastnických práv, kvalitu vymáhání smluv, fungování policie i také pravděpodobnost násilné a nenásilné kriminality. **Kontrola korupce** přibližuje možnost zneužití ve veřejné moci k získání soukromého užítku, a to jak v případě velké (politické) a malé (byrokratické) korupce, tak v případě možnosti ovlivňovat přijímané politiky a zákony (tzv. ovládnutí státu).

Tabulka 2: Dílčí ukazatele kvality správy GM

		EU-15	EU-12	R
Demokracie	1998	1,33	0,85	0,96
	2007	1,35	0,94	0,98
Politická stabilita	1998	1,05	1,00	0,78
	2007	0,86	0,82	0,83
Efektivita vlády	1998	1,77	0,48	0,72
	2007	1,48	0,95	0,99
Regulační kvalita	1998	1,23	0,67	0,73
	2007	1,48	1,23	0,96
Právní řád	1998	1,66	0,42	0,83
	2007	1,50	1,01	0,77
Kontrola korupce	1998	1,93	0,34	0,43
	2007	1,68	0,72	0,26

Pramen: WB (2008), vlastní úpravy.

Nárůst EU-15 v hodnocení demokracie před novými členskými zeměmi je dlouhodobý a setrvalý. Politická stabilita nevykazuje výrazný posun, nicméně celkově se v Evropě od roku 2002 zhoršuje. Efektivita vlády je v nových členských zemích závažným a přetrvávajícím problémem. Zatímco vyspělé země se potýkají zejména s rozsáhlým byrokratickým aparátem, země EU-12 také s neefektivní byrokracií, špatnou strukturou veřejných výdajů, institucionálním selháváním a nízkou kvalitou veřejných služeb. Česká republika dosáhla výrazný posun až v roce 2006, následuje nicméně oproti pokles. Úzce související hodnocení regulace kvality se v ČR soustavně zhoršuje od zatímního vrcholu v roce 2002, skupina nových členských zemí naopak vykázala v posledním roce výrazné zlepšení. Rozdíl mezi vývojem průměru EU-12 a v neprospěch ČR je ještě silnější v případě právního řádu (velikost pozitivního posunu skupiny nových členských zemí nepřesobí však příliš v rozhodnutí). Velkou slabinou skupiny EU-12, jak už bylo zmíněno, zůstává oproti vyspělým členským zemím kontrola korupce.

Tabulka 3: Složky indexu kvality správy v ČR

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Demokracie	0,96	0,82	1,02	1,03	0,96	0,98
Politická stabilita	0,78	0,59	0,97	0,67	0,75	0,83
Efektivita vlády	0,72	0,77	0,87	0,75	1,01	0,99
Regulační kvalita	0,73	0,68	1,16	1,06	0,95	0,96
Právní řád	0,83	0,68	0,73	0,70	0,73	0,77
Kontrola korupce	0,43	0,26	0,35	0,36	0,36	0,26

Pramen: WB (2008), vlastní úpravy.

Nejmenší odlišnosti mezi obma skupinami zemí EU se vyskytují zejména u politické stability, menší u demokracie a regulace ní zátěže. V těchto oblastech probíhá proces přizpůsobování relativně úspěšně, země EU-12 jsou demokratické a politicky stabilní. Výrazné rozdíly, a již po částečně nebo dokonce, jsou u efektivnosti vlády a kvality právního řádu, nejvíce v případě kontroly korupce.

Tabulka 4: Mezera mezi EU-12 a EU-15 v kvalitě správy GM

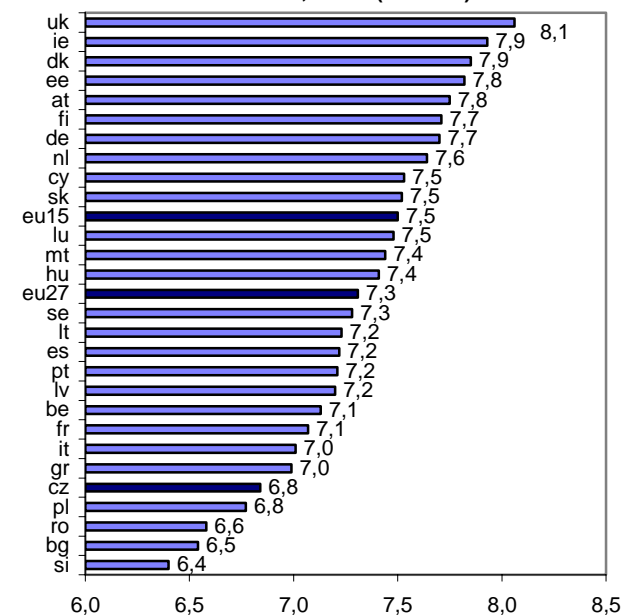
	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Demokracie	-0,38	-0,28	-0,39	-0,23	-0,49	-0,02
Politická stabilita	-0,05	-0,05	-0,07	-0,11	-0,10	-0,11
Efektivita vlády	-1,29	-1,11	-1,09	-0,91	-0,70	-0,11
Regulační kvalita	-0,56	-0,74	-0,67	-0,40	-0,44	-0,04
Právní řád	-1,24	-1,18	-1,00	-0,92	-0,91	-0,10
Kontrola korupce	-1,59	-1,39	-1,31	-1,25	-1,17	-0,17

Pramen: WB (2008), vlastní úpravy.

Ekonomická svoboda a kontrola korupce

Kvalitu institucionálního prostředí přibližuje specifické hledisko ekonomické svobody, jejíž hodnocení dlouhodobě publikují (s odlišnou metodikou a frekvencí) dvě organizace – Fraser Institute a Heritage Foundation (podrobná struktura používaných ukazatelů je obsažena v příloze). Indexy jsou konstruovány ze širokého spektra dílčích ukazatelů s využitím tvrdých a měkkých dat (jejich kombinace obohacuje vypovídací schopnost mezinárodních a časových srovnání).

Obrázek 2: IES Fraser Institute, EU-27 (rok 2006)

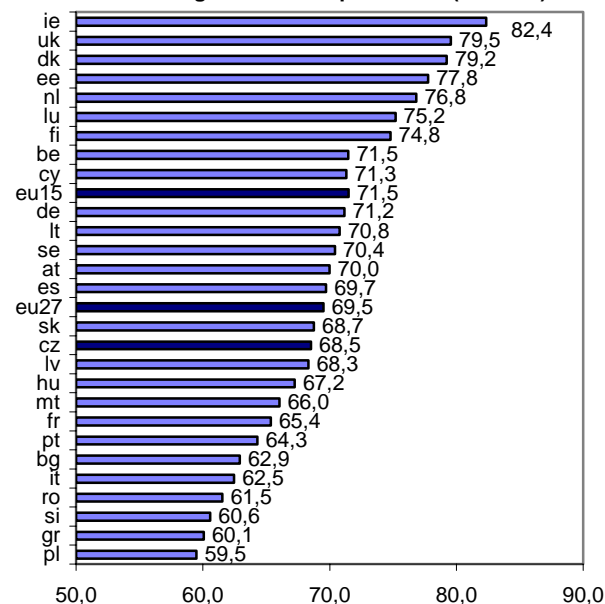
Pramen: Fraser Institute (2008).

Index ekonomické svobody (IES) **Fraser Institute** je publikován od roku 1970, v současné metodologii od roku 1996. V posledním kole je hodnoceno 130 zemí na základě 38 proměnných rozdělých do pěti oblastí. Podle jejich průměru je stanoveno pořadí sledovaných zemí (maximální hodnota a nejvyšší úroveň ekonomické svobody je rovna 10). Tematicky index zahrnuje velikost vlády, kvalitu právního prostředí, peněžní systém, zahraniční obchod, regulaci (úrovňování trhu, trhu práce a podnikání). Index ekonomické svobody **Heritage Foundation** je publikován od roku 1995 každoročně. V posledním kole bylo hodnoceno 161 zemí v deseti oblastech (dílčích svobodách) v intervalu od 0 (minimální svoboda) až po 100 (maximální svoboda). Výsledný index ekonomické svobody je neváženým průměrem výsledků dílčích ukazatelů svobo-

dy v podnikání, obchodování, soukromého vlastnictví a trhu práce, dále svobody ve fiskální, investiční a nové oblasti, a v minimalizaci vládních zásahů a korupce.

Rozdíly v pozicích zemí EU mezi obma indexy lze zčásti popsat použitím metodice (například odlišným váhami některých dílčích ukazatelů) i časovému odstupu (Fraser Institute publikuje výsledky se zpožděním). Pozice české republiky je průměrně nepříznivá v obou případech, nicméně v obou se zlepšuje. Podle měření Fraser Institute dosahovala ČR v roce 1996 hodnoty indexu 5,81 (69. místo), zatím nejlepší výsledek v roce 2004 (6,92 a 46. místo), v zatím posledním kole se však objevuje zhoršení na 6,84 (59. místo).

Obrázek 3: IES Heritage Foundation pro EU-27 (rok 2008)

Pramen: Heritage Foundation (2008).

Box 2 – Složky hodnocení indexu Heritage Foundation

Hodnocení Heritage Foundation zahrnuje následující svobody. (1) **svobodu podnikání** charakterizuje administrativní obtížnost a finanční nákladnost zahájení, provádění a ukončení podnikání, (2) **svobodu obchodování** vyjadřuje kombinace průměrné celní sazby a necelních překážek, netarifní bariéry jsou popsány jako restrikce množství, cenová kontrola a regulace, (3) **fiskální svoboda** je vymezena daňovými sazbami a podílem vládních příjmů z daní na HDP, (4) **svobodu od vládních zásahů** lze charakterizovat jako nezávislost na vládní vyjádřené mírou vládních zásahů podle podílu vládních výdajů na HDP a významu příjmů ze státního vlastnictví v ekonomice, (5) **m nová svoboda** je přibližena váženou průměrnou mírou inflace za poslední tři roky doplněná významem cenových regulací (cenových kontrol.), (6) **investiční svoboda** hodnotí míru omezení pro přítok zahraničního kapitálu a další charakteristiky investičního klimatu v etně ochrany investorů, pobídek a míry restrikcí při investování, (7) **svoboda finanční** měří otevřenost bankovního a finančního systému, přímou otevřenost bankovního dohledu i případná omezení spektra produktů nabízených finančními institucemi, (8) **svoboda soukromého vlastnictví** je hodnocena podle míry ochrany a vynutitelnosti vlastnických práv, rizika vyvlastnění a nezávislosti soudnictví, (9) **svoboda od korupce** je hodnocena podle tradičního ukazatele organizace Transparency International (index vnímání korupce), (10) **svobodu trhu práce** charakterizuje regulace a náklady na přijímání a propouštění zaměstnanců (tato charakteristika byla zavedena nově v posledním roce).

Výsledky měření Heritage Foundation ukazují sice menší kolísání oproti FI, ale dlouhodobou stagnaci je nutno považovat za nepříznivou charakteristiku ve srovnání s pokrokem v ostatních nových členských zemích. Stoupající svobodu

obchodování i m nové oblasti vyvažuje naopak upadající svoboda podnikání. Ještě h e než chronicky problémová oblast kontroly korupce je hodnocena míra vládních zásah .

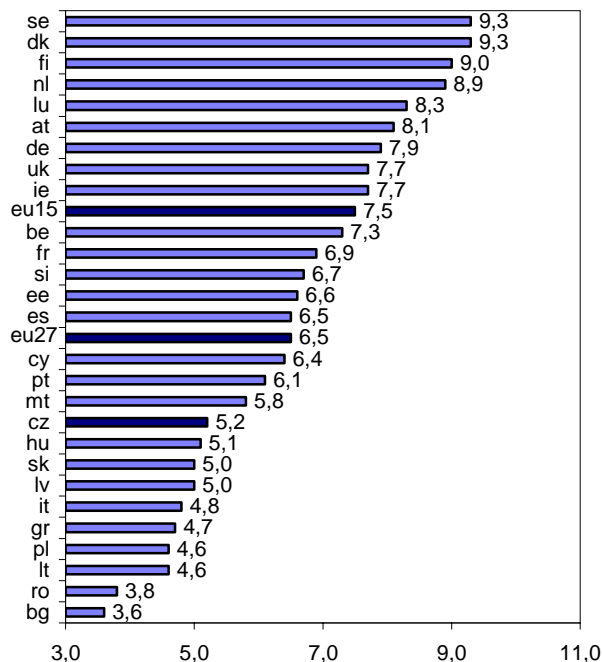
Tabulka 5: Složky IES Heritage Foundation v R

	1996	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Celk. pozice	68,1	66,5	67,5	67,0	64,9	66,8	67,8	68,5
Podnikání	100,0	70,0	70,0	70,0	70,0	57,8	61,1	63,9
Obchod	75,0	73,0	73,6	73,4	76,8	82,4	86,6	86,0
Fiskální svob.	47,5	66,8	67,2	67,1	68,2	68,8	69,9	71,3
Minim. vl. zás.	38,2	33,7	45,6	40,9	15,9	36,8	47,1	45,6
M nová svob.	72,5	82,2	81,9	84,6	88,9	85,9	86,3	80,3
Investi ní sv.	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
Finan ní sv.	90,0	90,0	90,0	90,0	90,0	90,0	80,0	80,0
Soukr. vlastn.	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
Kontr. korupce	50,0	43,0	39,0	37,0	39,0	42,0	43,0	48,0
Trh práce	60,5	64,4	63,6	70,2

Pramen: Databáze IES Heritage Foundation (30.10.2008).

Nejnám ější a také nejkomplexn ější hodnocení korupce nstí v mezinárodním srovnání publikuje organizace Transparency International ve form ě **Indexu vnímání korupce** (Corruption Perception Index – CPI) již od roku 1995.

Obrázek 4: Index vnímání korupce 2007,2008 pro EU-27

Pramen: Transparency International (2008).

CPI adí zem ě podle intenzity vnímání zkorumpovanosti ú edník ě a politik ě.¹ Nabývá hodnot v intervalu od nuly do desítky. Nulová hodnota znamená, že veškeré ekonomické

¹ Při srovnávání CPI v ěse a mezi zem ěmi je nutno brát v úvahu, že metodologie je pr ěb ěn ěm ována a po et zahrnutých zem ě se postupn ě zvyšuje. Navíc vnímání korupce m ěže odrážet nejen její skute ný rozsah, ale nap ě i publicitu tohoto problému v médiích ě i hodnotová m ěřka respondent ě. Nicmén ě dlouhodob ě špatná pozice zem ě v mezinárodním srovnání ě i její výrazné zhoršení je nepochybn ě nutno hodnotit nep ězřím ě.

² Asijská rozvojová banka, Africká rozvojová banka, Bertelsmann Foundation, Sv tová banka, Economist Intelligence Unit, Freedom House, Global Inside, Institute for Management Development, Merchant International Group, Political and Economic Risk, Sv tové ekonomické fórum.

transakce v zem ěi ovládají úplatky, vydírání a podplácení, desítka ozna uje zem ě zcela bezkorup ní. Hodnocení nižší než 5 bod ě považuje TI za korupci p ebujelou (vymykající se kontrole). V posledním kole zahrnuje srovnání 180 zem ě a ěrpá údaje z 11 r ěznych, p ěvážn ě mezinárodních pramen ě.²

Srovnání v rámci EU-27 (viz obrázek 4) ukazuje výrazné zastávání nových ěenských zem ě za EU-15 (výjimkou je velmi nep ězřívá pozice Itálie a ěcka). R zaujímá v roce 2008 až 45. místo s hodnotou indexu 5,2 (stejn ě jako v roce 2007). Zastavil se tak od roku 2002 trvajícím pozitivním vývojem z úrovn ě 3,7 p ěes 4,2 v roce 2004 a 4,8 v roce 2006. Sou asná hodnota indexu však byla dosažena již v roce 1997, jde tedy vlastn ě pouze o postupný návrat na výchozí pozici.

Nov ější šet ění Transparency International p edstavuje **Globální barometr korupce**, který je založen pouze na pr ězkumu ve ejného mín ění (provád ěn ěm pro TI Gallupovým ústavem). První kolo šet ění prob ěhlo v roce 2003 ve 48 zem ěch a v roce 2007 byly publikovány (v po adí již ětvrt ě) výsledky pro 60 zem ě. Pr ězkum (v odlišení 14 institucionálních sektor ě) zahrnuje názory na sou asnou míru zkorumpovanosti i její o ekávaný vývoj, v etn ě úinnosti protikorup ní vládní politiky (viz tabulka 4).

Tabulka 6: Korup nost institucí a sektor ě, rok 2007

	Pol. str.	Parlam.	Soukr. sekt.	Polie	Práv. syst.	M ědia	Da p ěj.	Zdravotn.	Vzd ělav.	Ar máda	Sí . odv.	Reg. povol.	Nevl. organ
AT	3,2	2,9	3,2	2,8	2,6	3,0	2,7	2,5	2,5	2,9	2,3	2,6	2,5
BG	4,3	4,2	3,9	4,0	4,3	3,0	3,6	4,1	3,4	2,8	2,7	3,3	3,2
CZ	3,6	3,4	3,3	3,8	3,6	2,8	2,6	3,4	2,9	3,2	2,5	3,4	2,6
DE	3,5	3,0	3,5	2,3	2,5	3,1	2,3	2,8	2,2	2,4	3,1	2,0	2,8
DK	3,1	2,5	3,2	2,2	2,0	3,1	2,2	2,5	2,3	2,4	2,5	1,9	2,6
ES	3,9	3,1	3,6	2,8	3,0	3,4	3,0	2,2	2,3	2,5	3,1	2,9	2,7
FI	3,3	2,5	2,9	1,8	2,1	3,0	2,1	2,1	2,0	1,8	2,2	1,7	2,5
FR	3,7	2,9	3,5	2,8	2,6	3,4	2,6	2,3	1,9	2,1	2,3	2,2	2,4
GR	4,1	3,4	3,3	3,3	3,6	3,7	3,8	3,5	2,9	2,6	3,3	2,3	2,5
IE	3,4	2,8	3,0	2,7	2,9	2,8	2,6	2,5	2,1	2,1	2,4	2,2	2,3
IT	4,2	3,7	3,3	2,3	3,1	3,2	3,4	3,2	2,4	2,2	2,8	3,4	2,6
LT	4,0	4,0	3,6	3,7	3,9	3,0	2,4	3,9	2,9	2,3	2,1	2,9	2,6
LU	3,7	3,2	3,5	3,0	3,0	3,4	2,8	2,7	2,6	2,7	2,5	2,6	2,7
NL	3,0	2,7	3,0	2,7	2,5	3,0	2,4	2,6	2,3	2,5	2,7	2,1	2,7
PL	4,2	3,9	3,9	3,8	3,8	3,4	3,2	4,0	3,1	3,1	2,7	3,7	3,3
PT	4,1	3,6	3,6	3,2	3,4	3,0	3,6	3,2	2,9	2,6	2,8	2,6	2,8
RO	3,9	3,9	3,6	3,7	3,8	2,8	2,6	3,7	3,0	2,4	2,4	2,9	2,6
SE	3,2	2,5	3,1	2,5	2,4	3,2	1,9	2,4	2,1	2,4	2,4	2,2	2,3
UK	3,5	3,1	3,2	2,7	2,9	3,4	2,7	2,3	2,3	2,4	2,6	2,0	2,7

Poznámka: Zahrnuto je pouze 19 ělen ě EU. 1 = zcela nezkorumpovaná, 5 = extrémn ě zkorumpovaná. Pramen: TI (2007), vlastní úpravy.

Ve srovnání s ostatními zem ěmi jsou však lidé v ěské republice p ěesv ěd ěni, že korupce zna n ěp sobí i na podmínky podnikání. V p ěípad ě úspěšnosti vládní politiky v potírání korupce se v tšina respondent ě v ěské republice (61 %) domnívá, že protikorup ní praktiky jsou neefektivní (resp. že vláda proti korupci nebojuje) a p ětina si dokonce myslí, že vláda korupci podn ěcuje, což p edstavuje nejhorší výsledek v cel ě Evropské unii. Zajímav ě výsledky p ěinesly odpov ědi na otázku o úplatcích. Zatímco 9 % respondent ě v cel ěm souboru p ěiznalo úplatek, v ěské republice to bylo 17 %. Ve výsledcích ěské republiky se tak odráží dlouhodob ě neešen ě problémy p ěi (ne)zavád ění systémových protikorup ních opat ění vládou a dlouhodob ě ignorování korupce na komunální úrovni a zejména ve ve ejných zakázkách. P ěi bližší analýze výsledk ě v ěské republice není bez zajímavosti že názory se p ěilí neliší ani podle pohlaví (muž a žena) ani podle v ěkových skupin ěi dosaženého vzd ělání. Záv ěr je jednoduchý, v tšina z nás je p ěesv ěd ěna, že žijeme v korupci prolezl ě společnosti.

Výroba a opravy stroj a zařízení

Výroba stroj a zařízení se řadí k nejvýznamnějším evropským i světovým zpracovatelským odvětvím jak z hlediska podílu na zaměstnanosti i přidávané hodnotě, tak zejména díky svojí nadprůměrné inovační výkonnosti a technologickému významu například odvětvími. Inovace ve strojírenství jsou silně poptávkově založené a nové produkty se postupně objevují specifickým potřebám zákazníků, kteří také často inovace přímo podávají svými požadavky. Inovační poptávka strojírenství proto do značné míry odráží cyklické fluktuace investiční poptávky (ve vazbě na makroekonomický vývoj). Evropský a světový strojírenský průmysl zůstává v dosavadní silné pozici i v globálním měřítku, nicméně udržení konkurenceschopnosti bude vyžadovat odpovídající kapitálovou (a tedy i tržní) sílu producentů, schopnost technického využití průlomových vdeckých poznatků, v etně nových technologických paradigmat (například nanotechnologií), a dostatečnou nabídku (vysoce) technicky kvalifikovaných pracovníků.

1. Ekonomická pozice a výkonnost

Výroba a opravy stroj a zařízení (dále strojírenství) patří k dlouhodobě klíčovým odvětvím českého zpracovatelského průmyslu (viz tabulka 1). V roce 2006 představovalo 9,3 % jeho produkce, 11,0 % hrubé přidávané hodnoty a 12,8 % vývozu. **Ekonomická pozice** je dále posílena zejména technologickým významem produkce pro další průmyslové odvětví. Charakter těchto technologií se projevuje v tzv. středně vysoké znalostní náročnosti, kdy podíl na výdajích do výzkumu a vývoje v R a D odpovídá podílu odvětví na hrubé přidávané hodnotě. Zdrojem (zvláště nových) technologií je rovněž dovoz a přítomnost zahraničních investic.

Tabulka 1: Význam strojírenství ve zpracovatelském průmyslu ČR (v %)

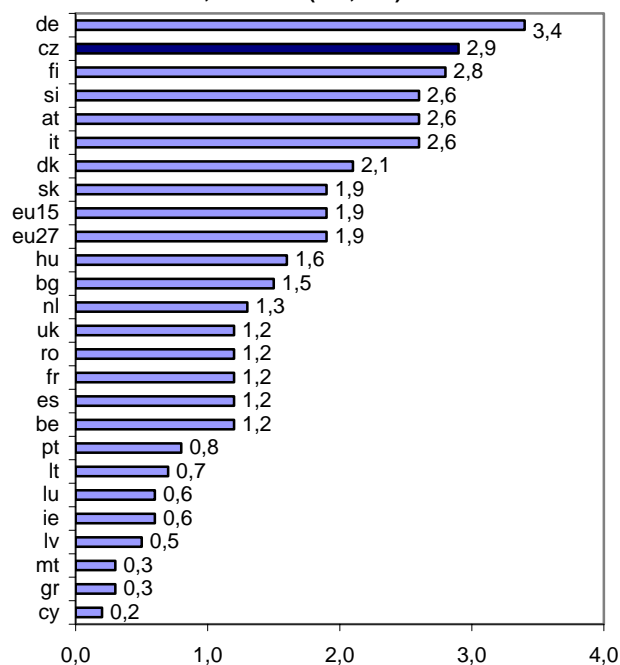
	2002	2003	2004	2005	2006
Produkce	7,9	7,9	8,0	8,4	9,5
HPH	9,8	9,5	9,2	9,9	11,0
Zaměstnanost	11,0	11,1	11,0	11,3	11,4
THFK	10,0	9,7	8,9	10,3	9,7
Vývoz	11,9	12,7	12,9	12,9	12,8
Dovoz	12,5	12,8	12,4	11,7	11,0
Výdaje na VaV	11,5	11,4	11,3	12,3	10,9
PZI (stav)	5,5	5,3	6,0	6,9	8,0

Pramen: SÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Odvětví strojírenství zahrnuje široké spektrum výrobních a opravárenských činností, dodává výrobní prostředky dalším odvětvím a samo je ve velké míře využíváno. Významně tak ovlivňuje technologickou úroveň a efektivnost odvětví, kvalitativní parametry výrobků a tím i jejich konkurenceschopnost. Naopak schopnost přizpůsobení požadavkům zákazníků je zásadním faktorem tržního úspěchu. Struktura odvětví je poměrně diferencovaná, vedle úzké skupiny velkých producentů tvoří převážnou část firem menší subjekty s (velmi) specializovanou nabídkou (jejich problémem je však nedostatečná finanční síla, která omezuje i rizikové inovační aktivity i pronikání na globální trhy). Strojírenství je významným exportním zaměstnaně a tedy vystavené ostré mezinárodní konkurenci. Kombinace globálního zaměstnání produkce a úzké spolupráce se zákazníky přináší vysoké nároky na management inovačního procesu (zvláště pro menší podniky). Silná specializace omezuje využití úspor z rozsahu, což podporuje tržní pozici menších firem schopných uplatnit i vedle velkých producentů. Naléhavý rozvojový problém představuje nedostatečná nabídka vysokých a poměrně specializovaných technických kvalifikací, s níž se potýkají všechny země EU.

V **mezinárodním srovnání** se řadí k zemím s nejvyšším podílem strojírenství na celkové hrubé přidávané hodnotě (viz obrázek 1). Kromě uvedených zemí patří k nejvýznamnějším zpracovatelským producentům ještě Švédsko. Nejvyšší podíly na světovém strojírenském vývozu vykazuje Německo, Itálie a Francie. Poměrně významnou roli sehrává strojírenství v nových členských zemích EU a jeho budoucnost do značné míry ovlivňuje rozsah a intenzita technologického transferu zahraničních investorů. Znalostní náročnost v těchto zemích, která obvykle nadprůměrně v národním měřítku, však zatím zaostává za špičkovými inovačními kapacitami evropského strojírenství.

Obrázek 1: Podíl všeobecného strojírenství na celkové přidávané hodnotě v zemích EU, rok 2006 (v %, b.c.)

Poznámka: Rumunsko, Finsko, Dánsko a Velká Británie rok 2005. Pramen: EUROSTAT – National Accounts, 31.8.2008.

Vývoj **ekonomické výkonnosti** zaznamenal v období 2002–2006 dva odlišné trendy. Mírný pokles i stagnaci v letech 2002–2003 vystřídal od roku 2004 rychlý růst, který kulminoval v roce 2006 růstem přidávané hodnoty téměř o 30 %. Ekonomická výkonnost se projevila také ve vývoji zaměstnanosti. V období 2002–2004 počet pracovníků ve strojírenství klesal, avšak v roce 2005 došlo k obrátce, který se potvrdil i v následujícím roce. V průměru za celé období 2002–2006 zaměstnanost rostla ročním tempem 0,4 %, což v průměru odpovídá vysoké dynamice produktivity v průměru o 13,3 %.

Tabulka 2: Tempa růstu strojírenství v ČR (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006	Prům.
Produkce (b.c.)	-2,0	1,7	18,4	14,1	28,0	11,5
HPH	0,0	-1,5	14,6	11,4	19,9	8,6
HPH (s.c.)	-5,0	-2,2	24,3	27,3	29,6	13,8
Zaměstnanost	-2,5	-1,5	-1,1	4,3	3,1	0,4
Produktivita (s.c.)	-2,6	-0,7	25,6	22,0	25,7	13,3
THFK	37,4	-0,4	4,3	4,0	-2,7	7,6
Vývoz	-0,8	16,2	27,2	7,8	13,8	12,4
Dovoz	-8,2	11,5	18,2	-4,1	6,9	4,4
JPN (s.c.)	-1,4	6,1	1,2	11,2	-0,7	3,2
Deflátor produkce	-2,4	0,9	0,9	-2,4	-1,0	-0,8

Pramen: SÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Strojírenský průmysl z hlediska produktivity patří vedle výroby dopravních prostředků k nejrychleji rostoucím odvětvím v českém zpracovatelském průmyslu. Cenová konkurenceschopnost měřená jednotkovými pracovními náklady se ale postupně oslabovala.

Cenový vývoj ve strojírenství vykazuje ve sledovaném období značné rozdíly mezi tuzemskými a vývozními cenami, které přitom byly protichůdné. Tuzemské ceny meziročně mírně rostly (viz tabulka 3), ceny vývozu naopak klesaly. Vzhledem k relativně vysokému podílu produkce určené pro vývoz tak ceny strojírenské produkce měřené jejich implicitním deflátorem klesaly v průměru o 0,8 % ročně. Důležitou roli přitom hrála postupná apreciacie české měny, která snižovala ceny vývozu a zároveň prostřednictvím klesajících dovozních cen vytvářela tlak proti zvyšování tuzemských cen.

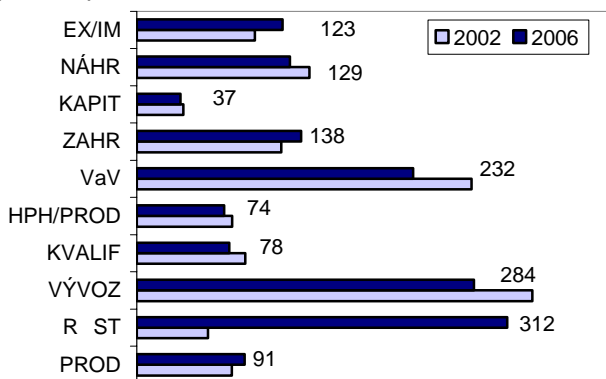
Tabulka 3: Vývoj cen strojírenských výrobků v ČR (2005=100, ceny p edchozího roku = 100)

	2002	2003	2004	2005	2006
2005=100	95,5	95,8	97,3	100,0	101,7
Meziroční	101,7	100,4	101,5	102,8	101,7

Pramen: SÚ – Ceny výrobků (14.8.2008).

V **hodnocení konkurenceschopnosti** (viz obrázek 2) vykazuje odvětví strojírenského průmyslu spíše nadprůměrné hodnoty, a to zejména v ukazatelích internacionalizace, jako je vývozní výkonnost, relativní obchodní bilance a podíl sektoru pod zahraniční kontrolou. Vysoce nadprůměrná (232 %) je také náročnost přidané hodnoty na výzkum a vývoj (avšak se z etelným odstupem od těch nejlepších, jako je chemický průmysl a výroba dopravních prostředků). Strojírenství vykazuje také více než trojnásobnou (v průměru v ČR) dynamiku produktivity práce, její úroveň je však mírně podprůměrná. Relativně vysoký v rámci zpracovatelského průmyslu je podíl náhrad zaměstnanců na přidané hodnotě, což odpovídá i příznivé kvalifikační struktuře.

Obrázek 2: Konkurenceschopnost strojírenství, rok 2002 a 2006 (R = 100)

Pramen: SÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Přestože výdaje na výzkum a vývoj ve strojírenském průmyslu jsou relativně vysoké, snížila se mezi roky 2002 a 2006 jejich úroveň i v průměru české republiky. Mírně nepříznivý vývoj ve srovnání obou let zaznamenala také náročnost přidané hodnoty na vybavenost kapitálem a podíl zaměstnanců na důchodu z vytvořené přidané hodnoty (ve prospěch zisků). V souladu s rostoucí globalizací také klesal podíl přidané hodnoty na produkci a naopak se zlepšovala relativní obchodní bilance. Vývozní výkonnost však klesala v důsledku vysokého růstu české ekonomiky a domácí investiční potřeby. Tyto faktory se také projeví podstatně vyšší dynamikou produktivity práce v letech 2002–2006 ve srovnání s průměrem předchozích pětiletí.

2. Internacionalizace a ekonomické výsledky

Vývoz produkce strojírenství rostl vysokým tempem v průměru o 12,4 % ročně, tempo dovozu bylo o 8 p.b. nižší, což přispívalo k systematickému zlepšování zbožíové obchodní bilance. Zatímco v roce 2002 byl vývoz o 4 % nižší než dovoz, v roce 2006 jej převyšoval již o 28,5 % a strojírenství se tak stalo nejvýznamnější kladnou položkou obchodní bilance ČR. Struktura dovozu a vývozu na podrobnější úrovni je obdobná – nejvýznamnější podíl mají stroje pro výrobu energie, ostatní specializované stroje pro hospodářské účely a stroje pro všeobecné využití, které z nich mají nejvyšší dynamiku vývozu v průměru o 17 % ročně (vedle strojů pro domácnosti – ty však mají nízkou váhu na zahraničním obchodu).

Ukazatele relativního obchodu (vývozní výkonnost i pronikání dovozu) si v období 2002–2006 udržovaly ve strojírenství vysoké hodnoty (nejvyšší ve zpracovatelském průmyslu), které kulminovaly v roce 2004 (zhruba na hodnotě 95 %), poté začaly klesat. Pokles obou hodnot při vysoké dynamice produkce a rostoucím přebytku zahraničního obchodu znamenal rostoucí podíl domácí produkce na tuzemském trhu, která se již kvalitou vyrovnala zahraniční konkurenci. Ukazatel intraodvětvového obchodu ukazoval až do roku 2003 růst, pak však začal klesat v souladu s prudce rostoucím přebytkem obchodu (a tedy nižším podílem obchodu uvnitř tohoto odvětví).

Tabulka 4: Internacionalizace strojírenství (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
Vývozní výkonnost	81,9	87,1	95,3	91,0	84,0
Pronikání dovoz	82,5	87,1	94,9	89,3	80,4
Pokrytí vývozu dovozy	95,9	99,9	107,5	120,8	128,5
Intraodvětvový obchod	97,9	99,9	96,4	90,6	87,5

Pramen: SÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Význam podniků pod zahraniční kontrolou ve sledovaném období systematicky rostl a v roce 2006 dosáhl třetinového podílu na zaměstnanosti a ještě o něco vyššího podílu na přidané hodnotě. Zahraniční investoři přitom začali do strojírenství vstupovat v masovější míře teprve na začátku tohoto desetiletí. Přestože tedy podíl zahraničních investic málo v následujícím období vysokou dynamiku, patří strojírenství v současné době z hlediska podílu zahraničního kapitálu spíše k průměrným.

Tabulka 5: Význam PZI a podniků pod zahraniční kontrolou ve strojírenství (v % ČR)

	2002	2003	2004	2005	2006
Produkce	31,2	35,1	41,5	42,9	46,3
Hrubá přidaná hodnota	25,7	30,9	34,6	34,9	38,6
Zaměstnanost	25,8	26,5	32,0	31,4	33,3
Tvorba hrubého FK	26,2	49,5	43,6	51,2	50,8

Pramen: SÚ - Roční národní účty (30. 6. 2008), vlastní výpočty.

Výkonnost domácích a zahraničních podniků se v odvětví strojírenství výrazně lišila, přičemž nejvíce se tyto rozdíly z hlediska produkce na pracovníka (o 72 % je vyšší v zahraničním sektoru v roce 2006). Podstatně menší (zhruba čtvrtinový) rozdíl se objevuje u produktivity měřené přidanou hodnotou. Znamená to, že podniky pod zahraniční kontrolou jsou podstatně více zapojeny do etablovaných dodavatelsko-obchodních vztahů (jak tuzemských, tak i mezinárodních), což jsou schopny přenést i do ekonomické výkonnosti. Vyšší produktivita zahraničního sektoru vyplývala také z vyššího vybavení práce kapitálem (investice na pracovníka byly zhruba dvojnásobné). Rozdíl mezi produktivitou mezi domácím a zahraničním sektorem odpovídala rovněž průměrné mzdě (vyšší o 17 % v zahraničním sektoru).

Tabulka 6: Výkonnost podnik pod zahrani ní kontrolou ve strojírenství (podniky pod kontrolou domácího kapitálu = 100)

	2002	2003	2004	2005	2006
Produktivita (produkce)	129	149	151	164	172
Produktivita (HPH)	99	123	112	116	125
Pr m ná mzda	108	108	107	113	117
THFK na pracovníka	99	267	162	229	205

Pramen: SÚ - Ro ní národní ú ty (30. 6. 2008), vlastní výpo ty.

Ekonomické výsledky

Velikostní struktura strojírenského pr myslu odráží silnou pozici velkých podnik nad 100 zam stnanc , jejich podíl však v ase klesá ze 67 % v roce 2002 na 60 % v roce 2006 výhradn ve prosp ch st edn velkých firem. Malé podniky do 20 zam stnanc získávají stabiln okolo 10 % tržeb od- v tví. V rámci zpracovatelského pr myslu je podíl velkých podnik spíše pr m rný, což odpovídá i jeho st edn vysoké kapitálové náro nosti.

Tabulka 7: Struktura tržeb ve strojírenství podle velikosti podni- k (v %)

v %	2002			2006		
	Malé	St ední	Velké	Malé	St ední	Velké
	11,5	21,3	67,2	10,6	29,3	60,0

Pramen: SÚ – databáze údaj za nefinan ní podniky (30. 6. 2008), vlastní výpo ty.

Vývoj **finan ních ukazatel** odráží soustavné zlepšování rentability tržeb i vlastního kapitálu, která se skokov zvýšila zejména v mimo ádn úsp šném roce 2006 (6,4 %, resp. 14,3 %). Postupn se také zlepšoval ukazatel okamžité likvidity, takže v roce 2006 dokonce p esáhl krátkodobý finan ní majetek krátkodobé závazky. Zadluženost se ve sledovaném období stále snižovala z necelých 2/3 hodnoty aktiv až tém k polovin jejich hodnoty, firmy tedy byly schopny dosahovat vysoké rentability i bez pomoci finan ní páky. P íznivý vývoj všech ukazatel se odráží také v souhrmných indikátorech, které ukazují dobrou finan ní situaci a malé riziko bankrot .

Tabulka 8: Finan ní ukazatele ve strojírenství (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
Rentabilita vl. kap.	1,9	7,4	8,1	8,4	14,3
Rentabilita tržeb	1,6	3,7	3,8	3,9	6,4
Okamžitá likvidita	0,3	0,5	0,5	0,6	1,1
Obrat celk. aktiv	1,1	1,2	1,3	1,3	1,3
Celk. zadluženost	63,7	59,6	56,4	55,2	52,5
Alt. test d v ryh.	1,7	1,9	2,1	2,3	2,4
Tefler v test	0,4	0,5	0,6	0,6	0,8

Pramen: SÚ – databáze údaj za nefinan ní podniky (30. 6. 2008), vlastní výpo ty.

P i rozlišení **vlastnictví** a **velikostních skupin** byla rentabilita vlastního kapitálu v roce 2002 u velkých firem vyšší v domácím sektoru, v roce 2006 však již v zahrani ním. Nejvyšší rentabilitu však vykazují st ední firmy nezávisle na druhu vlastnictví. P i kombinaci obou hledisek tak nejvyšší rentability i ziskové marže dosahuje skupina st edn velkých podnik pod zahrani ní kontrolou. Hodnocení Altmanova indexu d v ryhodnosti i Tefler v test potvrzují, že se od v tví výroby stroj a za ízení ve všech velikost- ních skupinách podle druhu vlastnictví nachází v posled- ních letech v relativn dobré finan ní situaci s velmi nízkým rizikem bankrotu.

V souhrnu platí, že na výrobu s vyšší p ídanou hodnotou se specializují spíše malé a st ední podniky, ale do jisté míry také velké podniky s domácím vlastníkem (jejich marže p ídané hodnoty je o 9 p.b. vyšší než u velkých

podnik pod zahrani ní kontrolou). Analýza dat nazna u- je, že p íliv zahrani ních investic v od v tví výroby stroj a za ízení p inesl spíše výroby s nižší p ídanou hodnotou, což není p íznivý trend z hlediska fungování p ímých za- hрани ních investic jako kanálu technologického transferu.

3. Inova ní aktivity

Intenzita podnikatelských aktivit **výzkumu a vývoje** ve strojí- renství významn ovlivn na ve ejných zdroji (jejich podíl na financování podnikatelského výzkumu je druhý nejvyšší ve zpracovatelském pr myslu za hutní výrobou). V roce 2006 dosáhly výdaje na VaV realizované v tomto sektoru 2402,4 mil. K , p i pr m mém ro ním r stu v p edchozích p ti le- tech 13,7 % (což je v R mírn nadpr m ná hodnota). R st výdaj fluktuuje a koreluje s vývojem ekonomické výkonnosti od v tví (od roku 2002 je tento r st nicmén soustavn klad- ný). Znalostní náro nost podle ukazatele podílu výdaj na VaV na p ídané hodnot je ve srovnání s pr m rem R vyso- ká, i když v delším asovém období se zvedla pouze mírn (p edchozího vrcholu dosáhla v roce 2000 na úrovni 2,8 %).

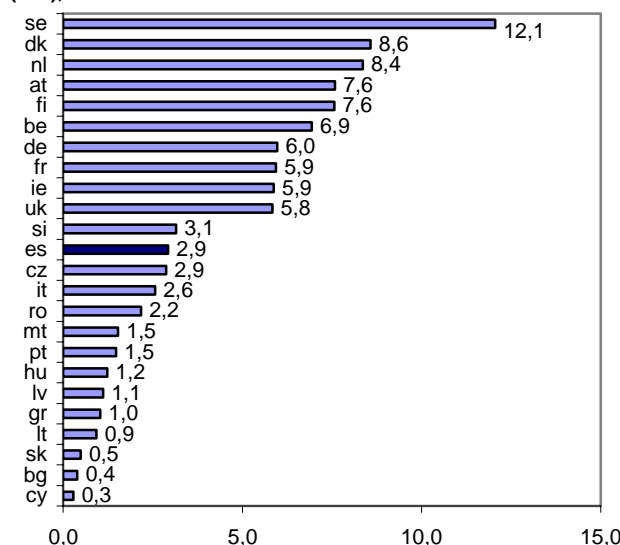
Tabulka 9: Výdaje podnikatelského sektoru na VaV (mil. K), jejich meziro ní r st (v %) a podíl VaV výdaj na p ídané hodnot ve strojírenství (v %)

	2002	2003	2004	2005	2006
VaV výdaje	1334,1	1431,0	1547,5	2111,5	2402,4
Meziro ní r st	5,5	7,3	8,1	36,4	13,8
% HPH	2,4	2,6	2,5	3,0	2,9

Pramen: SÚ – Výdaje na VaV, Ro ní národní ú ty, vlastní výpo ty.

eská republika pat í v rámci EU k zemím s pom m vý- znamnou specializací podnikatelských výdaj na výzkum a vývoj na od v tví strojírenství (7,3 % celkových výdaj v roce 2006 a 12,7 % ve ejných výdaj v podnikatelském sektoru). Ve srovnání s vysp lejšími zem í však z stává znalostní náro nost eského strojírenství nízká (což je i p ípad Itálie). V rámci EU lze podle tohoto ukazatele pom m dob e identi- fikovat skupiny zemí v r zné vzdálenosti od technologické hranice (viz obrázek 3).

Obrázek 3: Podíl výdaj na VaV na p ídané hodnot strojírenství (v %), rok 2005–2006

Poznámka: Údaje za poslední dostupný rok, Francie, Dánsko, Ra- kousko 2004. Pramen: EUROSTAT – National Accounts, Science and Technology (1.9.2008), vlastní výpo ty.

Odlíšnosti mezi zem í se objevují i v podílu ve ejných zdro- j na financování podnikatelského výzkumu a vývoje ve stro-

jírenství. Např. v R dosahuje tento podíl extrémně vysoké hodnoty v mezinárodním srovnání (i při omezeném po tu dostupných zemí). V roce 2006 to bylo 23,8 %, zatímco např. ve Švédsku pouze 5,4 %. I ve srovnatelném Španělsku do úrovně znalostní nárovnosti strojírenství dosáhl podíl veřejných zdrojů pouze 13,7 %.

Jak již bylo zmíněno, **struktura financování** podnikatelského VaV ve strojírenství ukazuje v R nadprůměrný význam veřejných zdrojů a naopak podprůměrný význam vlastních zdrojů (pouze 71,6 %), na relace v R je také dosti vysoký podíl zdrojů z ostatních firem (3,7 %) a ze zahraničí (3,6 %, což představuje 10,0 % všech zahraničních zdrojů v podnikovém výzkumu). Velmi významný je podíl zahraničních firem na výdajích na výzkum a vývoj, který v roce 2006 dosáhl 43,9 %, tedy výrazně více oproti podílu na předané hodnotě. Přeměrná část podnikatelských výdajů na VaV v odvětví strojírenství připadá na samotné odvětví výzkumu a vývoje (pouze 67,5 mil. Kč v roce 2006, tj. 1,5 % výdajů v OKE 73). Podíl podnikatelských výdajů podle odvětví výzkumných a vývojových činností je mírně nižší oproti podílu podle odvětvové příslušnosti podniků (6,7 % oproti 7,3 %). Tyto údaje ukazují, že převážná část odvětvového výzkumu ve strojírenství se provádí přímo ve financujících podnicích (s výraznou veřejnou podporou).¹

Box – Podpora výzkumu a vývoje z veřejných prostředků v oboru strojírenství (IS VaV)

Podle údajů informačního systému výzkumu a vývoje R jsou v roce 2008 v oborech strojních zařízení a nástrojů a ostatního strojírenství **institucionálně** podporovány 3 výzkumné záměry výše 393 mil. Kč (s ryzí dlouhou dobou řešení mezi lety 2004-2011) z prostředků ministerstva školství, všechny v kategorii aplikovaného výzkumu. Přijemci **institucionálně** podpory zahrnují, (1) Organizace a jednotky vysokých škol: Fakulta strojní TU v Liberci, Fakulta aplikovaných věd ZČU v Plzni, Fakulta strojního inženýrství VUT v Brně (2) Obchodní společnost: Výzkumný ústav textilních strojů, a.s. **Projektová** podpora ve strojnických oborech (kromě obou výše uvedených také v oboru průmyslových procesů a zpracování) řešených v roce 2008 zahrnuje celkem 181 projektů s celkovou podporou 1973,8 mil. Kč. Nejvýznamnější poskytovatelem je ministerstvo průmyslu a obchodu (150 projektů s podporou 1605,8 mil.), v zbytku projektů spadá do kategorie průmyslového výzkumu a vývoje. K nejvýznamnějším příjemcům projektové podpory patří Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta strojní VUT, MEGA a.s., SOMA s.r.o., VÚTS a.s., TAJMAC-ZPS, a.s., TOS Varnsdorf, a.s., TOS Kumi, a.s., Elmarco, s.r.o., Technická univerzita Liberec, VÍTKOVICE CYLINDERS a.s., Kovárna "VIVA" Zlín, s.r.o., PEGAS NONWOVENS s.r.o., ŽAS, a.s., Ústav jaderného výzkumu Řež a.s., Polygraf, a.s., První železářská společnost Kladno, s.r.o., VÚB, a.s., VÚHŽ a.s., COMITES FHT s.r.o., ŠKO-TOOLS Group s.r.o., Upman, s.r.o., APOS - MAXIMA, s.r.o., KBA-Grafitec s.r.o., MODELÁRNA LIAZ, s.r.o., VAPOS, s.r.o., UNIPLET, a.s., TOS, a.s., Ústav aplikované mechaniky Bmo, s.r.o., PTV, s.r.o., MINERVA Boskovice, a.s., SIGMA GROUP a.s., THT, s.r.o., AMF Reece CR, s.r.o., LVZ, a.s., LINET, s.r.o., ZKL Bmo, a.s., VARIEL, a.s., SIGMA PUMPY HRANICE, s.r.o.

V alternativním pojetí výdajů na výzkum a vývoj z hlediska poskytovatelů státních rozpočtových zdrojů (GBAORD) v členění podle **socioekonomických směrů** pro obor výroby strojů a zařízení je za rok 2006 uvedeno pouze 220,9 mil. Kč (tj. 10,7 % kapitoly průmyslové výroby a technologie). Značná část podnikatelských výdajů na výzkum a vývoj z veřejných zdrojů je tedy obsažena v jiných oborech nebo kapitolách. Podobný problém je obsažen i in-

¹ Přeměrná část rezortních výzkumných ústavů ve strojírenství (na rozdíl např. od zemědělství) po zahájení transformace z veřejné části zanikla. Vlastní výzkumné kapacity si mohou dovolit pouze těší podniky, takže malá nabídka veřejných výzkumných pracovišť nepřizní dopad až dovedším na malé a zbytné výrobní podniky.

formačním systému VaV z veřejných prostředků díky interdisciplinárnímu charakteru a projektové (viz Box 1). Význam institucionální podpory ve strojírenských oborech je přeměrně malý, dominuje projektová podpora, ve které klíčovou roli jako poskytovatel sehraává ministerstvo průmyslu a obchodu.

Počet **pracovníků výzkumu a vývoje** a v jejich rámci výzkumníků se zvyšuje pouze mírně, což může ukazovat na uspokojenou poptávku nebo také nedostatečnou nabídku. Struktura pracovníků výzkumu a vývoje odráží převažující význam technických sil oproti výzkumníkům. Strojírenství nicméně vykazuje mírně podprůměrnou úroveň VaV výdajů na výzkumníka (2,71 mil. Kč v roce 2006, tj. 92 % R).

Tabulka 10: Pracovníci VaV a výzkumníci v podnikatelském sektoru (HC a FTE) ve strojírenství (počet osob a % R)

	HC			FTE		
	2005	2006	% R	2005	2006	% R
VaV pracovníci	3142	3326	11,0	2392	2381	9,9
- Výzkumníci	1028	1084	8,1	881	884	7,8

Pramen: SÚ – Ukazatele výzkumu a vývoje, vlastní výpočty.

Intenzita **inovačních aktivit** ve strojírenství výrazně převyšuje průměrnou úroveň zpracovatelského průmyslu v odvětví technických, tj. produktových a procesních inovací. Nadprůměrný je proto i podíl inovujících podniků a podniků s inovací v aktivitě. Ve struktuře trhů u inovačních podniků převažují jako nejvýznamnější zahraniční destinace (51,9 %), v menší míře národní destinace (43,4 %), u neinovujících subjektů pouze jsou nejvýznamnější zahraniční trhy pouze u 28,4 % podniků.

Tabulka 11: Typy inovací (v % podniků), TI 2004–2006

	Pro- dukt.	Pro- cesní	Marke- ting.	Orga- niza- ční	Inov. aktivita	Inov. podn.
Strojírenství	38,9	39,7	17,5	32,2	53,8	48,1
Zprac. průmysl	26,9	28,4	17,2	31,2	47,4	36,9

Pramen: SÚ – Inovační aktivity podniků v R, vlastní výpočty.

V inovačních aktivitách sehraává významnou roli **výzkum a vývoj**. Z celkového počtu technicky inovujících podniků ve strojírenství jejich 61,5 % provádí vlastní výzkum a vývoj, přičemž převažují podniky vnující se VaV soustavě (35,3 % oproti 26,1 % přiležitostně). Struktura nákladů na inovace však už je méně příznivá ve vztahu k významu výdajů na výzkum a vývoj oproti zpracovatelskému průmyslu. Podíl výdajů na vnitřní i vnější VaV je slabší (21,8 % a 15,8 %), velmi vysoký je naopak podíl výdajů na stroje a zařízení (což odráží i charakter odvětví). Intenzita inovace je i z tohoto hlediska nadprůměrná (4,8 %).

Z hlediska **ekonomických efektů** inovačních aktivit je však pozice strojírenství méně příznivá. Navzdory nadprůměrnému podílu podniků zavádějících produktovou a procesní inovaci nedosahuje významu tržeb za produkty nové na trhu ani úrovně zpracovatelského průmyslu (16,3 % oproti 21,9 %), naopak úspěšnější jsou strojírenské podniky u tržeb za produkty nové pouze pro podnik. Naopak nadprůměrný je podíl podniků, které podaly žádost o patent (11,4 % oproti 6,9 %). Je však třeba upozornit, že nadprůměrný je také podíl podniků, které se ve strojírenství vnují výzkumu a vývoji a z tohoto hlediska není relativní patentová aktivita nijak oslnivá. Mírně lepší jsou výsledky u žádostí o průmyslový vzor (19,6 %), ale relativní hodnocení zůstává stále nepřiznivá. Aktivity výzkumu a vývoje jsou tedy ve strojírenství zaměřené spíše na (z hlediska novosti a znalostní nárovnosti) méně významné inovační výsledky. Relativní náklady na patenty i průmyslový vzor jsou i z tohoto hlediska ve strojírenství podprůměrné (60 %, resp. 56 % zpracovatelského průměru).